

Tomasz Gęsina

<https://orcid.org/0000-0001-9351-3777>

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Katowice, Polska

Ślązacy i kowboje Glottodydaktyczny potencjał reportażu *Miasteczko Panna Maria. Ślązacy na Dzikim Zachodzie* Ewy Winnickiej

Silesians and Cowboys:
The Glottodidactic Potential of Ewa Winnicka's Reportage
Miasteczko Panna Maria. Ślązacy na Dzikim Zachodzie

Abstract: Upper Silesia is a region with a complex cultural and national identity, shaped by frequent changes in state affiliation and the blending of Polish, German, and Czech traditions. The turbulent history of this region led many Silesians to emigrate in the 19th century, including to the United States of America. In her reportage *Miasteczko Panna Maria. Ślązacy na Dzikim Zachodzie* [The Town of Panna Maria. Silesians in the Wild West] (2024), Ewa Winnicka reconstructs this story, focusing on the fate of the inhabitants of the village of Płużnica Wielka in Upper Silesia, who arrived in America on December 3, 1854, seeking a new life. Her narrative places the Silesians' experience in the broader context of the history of Texas, showing the Silesian-American character of the region and the ways emigrant identity was formed. Winnicka's work also offers significant glottodidactic potential. The story of Silesian emigrants living in a multicultural environment can serve as engaging material for teaching Polish as a foreign language. Relevant excerpts from the reportage can be used to practice writing descriptive texts, following the rules of text composition proposed by Ewa Lipińska. The article aims both to introduce learners to the history of Silesian emigrants in Texas and to help them develop their written expression at an intermediate level.

Keywords: Upper Silesia, the town of Panna Maria, Polish language teaching, contemporary Polish literature

Abstrakt: Górny Śląsk to region o złożonej tożsamości kulturowej i narodowej, kształtowanej przez częste zmiany przynależności państwowej oraz przenikanie się tradycji polskich, niemieckich i czeskich. Burzliwe dzieje tego regionu sprawiły, że w XIX wieku wielu Ślązaków zdecydowało się na emigrację, m.in. do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Historię tę rekonstruuje Ewa Winnicka w reportażu *Miasteczko Panna Maria. Ślązacy na Dzikim Zachodzie* (2024). Autorka przedstawia losy mieszkańców wsi Płużnica Wielka na Górnym Śląsku, którzy 3 grudnia 1854 roku przybyli do Ameryki w poszukiwaniu nowego miejsca do życia. Narracja Winnickiej wpisuje dzieje Ślązaków w szerszy kontekst historii

Teksasu, ukazując śląsko-amerykański charakter tego obszaru oraz proces kształtowania się tożsamości emigracyjnej. Publikacja ta posiada także istotny potencjał glottodydaktyczny, ponieważ losy śląskich emigrantów, funkcjonujących w przestrzeni wielokulturowej, mogą stanowić atrakcyjny materiał dydaktyczny na zajęciach z języka polskiego jako obcego. Odpowiednie fragmenty reportażu mogą zostać wykorzystane do ćwiczenia umiejętności sporządzania opisu sytuacji w formie pisemnej, zgodnie z zasadami kompozycji tekstu proponowanymi przez Ewę Lipińską. Celem artykułu jest z jednej strony zapoznanie cudzoziemców z historią śląskich emigrantów w Teksasie, z drugiej – doskonalenie sprawności tworzenia wypowiedzi pisemnej odpowiedniej dla poziomu średniego w nauce języka polskiego jako obcego.

Słowa kluczowe: Górny Śląsk, miasteczko Panna Maria, glottodydaktyka polonistyczna, współczesna literatura polska

Sprawność pisania na zajęciach z języka polskiego jako obcego

Hanna Komorowska zauważa, że student podczas lektoratu stopniowo poznaje język – zdobywa kompetencje lingwistyczne (zaznajamia się z podsystemami języka fonicznego, graficznego, leksykalnego i gramatycznego) oraz komunikacyjne (radzi sobie z działaniami receptywnymi, produktywnymi, interakcyjnymi i mediacyjnymi) (Komorowska, 2009: 10–11). Jedną z umiejętności, którą powinien opanować, jest pisanie i redagowanie tekstu. Co ciekawe, sprawności tej nie przyznaje się właściwego miejsca w procesie nauczania. Ewa Lipińska i Anna Seretny wskazują, że pisaniu „poświęca się (...) stanowczo za mało uwagi, często błędnie uważając, że nie trzeba go wcale uczyć” (Seretny, Lipińska, 2005: 18).

Umiejętność pisania łączy się z poprawnym zapisywaniem znaków. Wiąże się to z kompetencją tekstotwórczą, tj. tworzeniem tekstów o charakterze intencjonalnym, różnorodnych gatunkowo i stylowo, które są dostosowane zarówno do sytuacji komunikacyjnej, jak i do osób w niej uczestniczących (Lipińska, 2023: 24). Na zajęciach językowych ćwiczy się zatem formę pisania edukacyjnego, które – w odniesieniu do klasyfikacji Arystotelesa dotyczącej trzech typów mowy – jest uznawane za typ średni, będący podstawą rozwoju języka (Lipińska, 2023: 11).

Jedną z form wypowiedzi pisemnych¹ wprowadzanych w trakcie lektoratu jest opis sytuacji. Nie tylko pojawia się on jako obowiązkowy typ tekstu na egzaminie z języka polskiego jako obcego od poziomu progowego B1, lecz także dzięki niemu można poszerzyć zasób leksykalny, wyćwiczyć formy gramatyczne oraz pobudzić kreatywność cudzoziemców. Celem opisu sytuacji jest przedstawienie jakiegoś wydarzenia, które odbyło się w określonym miejscu i czasie. Ponadto koncentruje się na samej prezentacji danego zdarzenia, dlatego nie zawiera analizy jego przyczyn i skutków (Nagajowa, 1977: 155–156).

Lipińska zauważa, że dla wielu lektorów nauczanie pisania wydaje się „mało atrakcyjne, pozbawione bezpośredniego obcowania z podopiecznymi” (Lipińska, 2023: 11). Aby zainteresować uczących się rozwijaniem tej sprawności, warto skorzystać z materiałów, które rozszerzają treści zawarte w podręczniku kursowym. Cudzoziemcy decydujący się na przyjazd do Polski podczas zajęć poznają zarówno język, jak i kulturę, a także jej zróżnicowanie regionalne. Piotr Garncarek wskazuje, że „bycie stąd, rozumiane jako samoidentyfikacja nauczycieli polszczyzny przekazywanej cudzoziemcom, jest rodzajem prawidłowości w rodzimej praktyce glottodydaktycznej” (Garncarek, 2024: 23). Badacz dodaje, że nie można zrozumieć języka i kultury bez kształtowania wiedzy o nich. Dzięki bezpośredniemu uczestnictwu i zaangażowaniu obcokrajowiec będzie coraz chętniej przyswajał treści lokalne (Garncarek, 2024: 26). W tym celu podczas wprowadzania form pisemnych warto wykorzystywać takie teksty literackie, które przedstawiają historię danego regionu i jego mieszkańców. Jedną z takich książek jest reportaż *Miasteczko Panna Maria. Ślężacy na Dzikim Zachodzie* Ewy Winnickiej, opisującej losy mieszkańców Górnego Śląska, którzy w połowie lat 50. XIX wieku wyemigrowali do Teksasu².

¹ W glottodydaktyce nie mówimy o gatunkach, lecz o formach wypowiedzi, co jest „odpowiednikiem gatunków, czyli wypowiedzi realizujących odpowiedni schemat gatunkowy” (Dunin-Dudkowska, 2018: 118).

² Co ciekawe, historia ta została opisana także w formie powieści – w 2021 roku ukazała się książka Michaela Sowy *Tam, gdzie nie pada. Ballada o śląskim Teksasie* (zob. Sowa, 2021).

Emigracja Ślązaków do Teksasu w XIX wieku – zarys

W publikacji *Ślązacy w Teksasie. Relacje o najstarszych osadach polskich w Ameryce* Andrzeja Brożka można przeczytać następującą informację: „Polacy w Teksasie. Po tych słowach paryski korespondent »Czasu« postawił w 1858 r. pytajnik. Ale też wówczas była to w prasie krajowej jedna z pierwszych wzmianek o rodakach w Teksasie” (Brożek, 1972: 4). Tę niezwykłą historię opisała Winnicka w reportażu *Miasteczko Pana Maria. Ślązacy na Dzikim Zachodzie*, który ukazał się w 2024 roku. W książce przedstawiono dzieje śląskich chłopów, którzy w 1854 roku wyruszyli ze wsi Płużnica Wielka koło Strzelec Opolskich w najważniejszą podróż swojego życia – do Teksasu. Autorka opowiada historię dwutorowo – prezentuje dzieje śląskich emigrantów oraz losy ich potomków żyjących we współczesnych Stanach Zjednoczonych. Umiejscawia życie osadników w kontekście globalnej emigracji, która miała miejsce w XIX i XX wieku. Dzięki temu zabiegowi historia Górnego Śląska nabiera światowego charakteru – jego mieszkańcy stają się częścią nowego imperium na mapie geopolitycznej świata³.

Inicjatorem emigracji Ślązaków do Teksasu był ksiądz Leopold Moczygomba, który urodził się w 1824 roku w niewielkiej wsi Płużnica, niedaleko Strzelec Opolskich i Toszka. Gdy wstąpił w stan kapłański, rozważał możliwość wyjazdu na misję w odległe zakątki świata. Taka okazja nadarzyła się w 1852 roku, kiedy otrzymał zgodę na posługę w niemieckiej osadzie w Teksasie. Zakonnik był pod wrażeniem, w jaki sposób emigranci odnaleźli się w trudnej rzeczywistości Dzikiego Zachodu. Ich osiągnięcia społeczne i ekonomiczne spowodowały, że zaczął regularnie pisać listy do rodzinnej miejscowości, nakłaniając mieszkańców na przyjazd

³ Wydaje się, że losy śląskich emigrantów wpisują się w założenia *homo migrans*, szczególnego wariantu *homo viator* – człowieka, który zdaniem Romualda Cudaka, poszukuje lepszych warunków życia i pragnie zdobyć godną pracę, aby zaspokoić potrzeby swoje i najbliższych (Cudak, 2020: 22).

do Teksasu. Korespondencja Moczygemby wywołała poruszenie wśród jej adresatów, którzy zdecydowali się na wyjazd do Ameryki. Na podjęcie tej decyzji wpłynęły także takie czynniki, jak: ubóstwo, wysokie ceny żywności, rosnące podatki, wzrost przestępczości, powtarzające się epidemie tyfusu i cholery oraz pobór do armii pruskiej (od 1742 roku ziemie Górnego Śląska znajdowały się w granicach Prus) (Baker, 1981: 10–30).

We wrześniu 1854 roku ponad 100 osób wyruszyło z Górnego Śląska w podróż w nieznaną. Najpierw pociągiem do Bremy, następnie statkiem do Galveston. Do wybrzeży Teksasu Ślązacy przybyli 3 grudnia 1854 roku. Tam przesiedli się na kolejny statek – do portu Indianola. Gdy prawie 20 dni później dotarli do San Antonio, powitał ich ksiądz Moczygemba i zaprowadził na ziemie, na których mieli zamieszkać (Baker, 1981: 39–42). 24 grudnia 1854 roku śląscy emigranci założyli wieś Panna Maria⁴. Co ciekawe, polscy osadnicy nadawali nowo powstałym miejscowościom nazwy o podobnym, patriotyczno-religijnym charakterze, np. Cestochowa, St. Hedwig (Święta Jadwiga), Kosciusko.

W ślad za pierwszymi emigrantami wyruszyli kolejni – „setki polskich chłopów wyemigrowało ze Śląska do Teksasu w ciągu trzech lat, tj. od 1854 do 1856” (Baker, 1981: 61). Zakładanie osad zaczęli od podstaw – od budowania pierwszych domów i kościołów, przy nieprzychylności miejscowej ludności i kapryśnych warunkach pogodowych, by ostatecznie stworzyć miejsce, w którym kawałek Śląska – wbrew geograficznemu ograniczeniu – bezpośrednio stykał się z Ameryką (zob. Brożek, Borek, 1967: 5).

Winnicka w reportażu opisuje fenomen emigracji oraz konstruuje oryginalne biografie – miejsca oraz ludzi. Jest to nietypowa, powszechnie nieznaną część historii Górnego Śląska, która dzieje się nie na jego przemysłowych terenach, lecz na pustynnych ziemiach Teksasu. Autorka opowiada o śląskich chłopach, którzy stykają się z kowbojską kulturą Dzikiego Zachodu, by ostatecznie zaakceptować ją jako element własnej tożsamości. Atrakcyjność tematu (nieznana część historii Górnego

⁴ Na temat genezy nazwy miejscowości zob. Musialik-Chmiel, 2010: 111.

Śląska, motyw emigracji), przystępny język publikacji oraz wyraziste przedstawienie bohaterów, miejsc i wydarzeń sprawiają, że reportaż ten może okazać się interesującym materiałem dydaktycznym na zajęciach z języka polskiego jako obcego, podczas których można ćwiczyć jedną z pisemnych form wypowiedzi – opis sytuacji⁵.

Śląscy kowboje na zajęciach z języka polskiego jako obcego

Nabywanie umiejętności właściwego posługiwania się daną formą wypowiedzi jest pracą długotrwałą, wymagającą zarówno od nauczyciela, jak i studenta pełnego zaangażowania, ponieważ w trakcie pisania dochodzi do skondensowania zdobytej dotychczas wiedzy językowej. W tym celu warto skorzystać z takich materiałów dydaktycznych, które z jednej strony wzbudzą zainteresowanie obcokrajowca, a z drugiej – będą odpowiednio dobrane do danego poziomu. Można sięgać po teksty nawiązujące do historii i kultury miejsca, w którym obcokrajowiec uczy się języka polskiego jako obcego. Dla cudzoziemców studiujących w Katowicach takim regionem jest niewątpliwie Górny Śląsk, którego nieznaną część historii przedstawiła Winnicka.

W jednym z rozdziałów reportażu autorka opisuje obronę miasteczka Panna Maria przed amerykańskimi bandytami, nadając mu dość wymowny tytuł – *Western*. Wydarzenia te miały miejsce w latach 1867–1869. W pierwszej połowie września 1867 roku grupa Amerykanów pojawiła się w miasteczku i zaczęła strzelać do dzwonu na wieży kościoła. W tym czasie posługę kapłańską w Pannie Marii pełnił ksiądz Adolf Bakanowski, który wraz z parafianami ruszył w pogoń za napastnikami. Ślązacy dopadli złoczyńców tuż przy rzece Cibolo Creek, zabijając dwóch z nich.

⁵ O możliwościach wykorzystania reportażu literackiego w glottodydaktyce polonistycznej zob.: Frukacz, 2018; Achtelik, 2020; Zych, 2021; Dunin-Dudkowska, 2022; Gęsińska, 2023.

Ostatnia walka między śląskimi a amerykańskimi kowbojami odbyła się w marcu 1869 roku. Gdy w Niedzielę Wielkanocną Ślązacy wychodzili z kościoła, zauważyli 80 uzbrojonych kowbojów wraz z towarzyszącymi im żonami i córkami. Jeden z Amerykanów dość niespodziewanie skierował dubeltówkę w stronę kobiet – broń jednak nie wypaliła, ponieważ była uszkodzona. Wtedy ksiądz Bakanowski wpadł w gniew i strzelił kilka razy. Następnie Ślązacy zebrali się w szkole, aby obmyślić plan obrony przed ewentualnym kolejnym atakiem. Kapłan uważał, że należy znaleźć takie rozwiązanie, które działałoby długofalowo. W tym celu spotkał się z władzami wojskowymi w San Antonio i poprosił ich o ochronę. Jego prośba została spełniona – 10 kwietnia 1869 roku armia Stanów Zjednoczonych przybyła do Panny Marii, aby obronić śląskich chłopów przed amerykańskimi złoczyńcami (Baker, 1981: 145–148).

Historia ta posłużyła Winnickiej do stworzenia opisu sytuacji – dzięki niej na czterech stronach reportażu autorka zaprezentowała konflikt Ślązaków z Amerykanami (Winnicka, 2024: 95–98). Na podstawie tego fragmentu można opracować ćwiczenia z tej formy wypowiedzi, a następnie wykorzystać je na zajęciach z języka polskiego jako obcego na poziomie średnim (na B1 – dla studentów z krajów słowiańskich, na B2 – pochodzących z pozostałych państw). W związku z tym w dalszej części artykułu zostaną przedstawione pomysły dydaktyczne, które warto zastosować w pracy z cudzoziemcami.

Obcokrajowcy uczący się języka polskiego jako obcego w Katowicach mogą uczestniczyć w wykładach poświęconych historii i kulturze Górnego Śląska oraz w zajęciach terenowych odbywających się w najbardziej znanych miejscach turystycznych regionu, np. na osiedlu Nikiszowiec, w Muzeum Śląskim w Katowicach czy w Muzeum Zamkowym w Pszczynie. Wydaje się, że losy śląskich chłopów przybywających do Stanów Zjednoczonych w XIX wieku mogą znać jedynie nieliczni – pasjonaci i/lub studenci historii, dlatego warto przybliżyć cudzoziemcom ten mało znany epizod z dziejów mieszkańców Górnego Śląska.

Zajęcia poświęcone tej historii można rozpocząć od zaprezentowania podstawowej leksyki związanej z tematem lekcji. Na początku

nauczyciel przybliży cudzoziemcom trzy znaczenia słowa *emigracja* ze *Słownika języka polskiego PWN*: „1. wyjazd z ojczystego kraju do innego państwa w celu osiedlenia się tam, 2. stały lub okresowy pobyt w innym państwie, 3. ogół emigrantów mieszkających w jakimś kraju” (*Emigracja*). Definicje te stają się impulsem do rozmowy o emigracji. Warto poprosić studentów, aby wskazali, które z przytoczonych znaczeń jest im najbliższe, a następnie – po wysłuchaniu wypowiedzi koleżanek i kolegów – porównali własne doświadczenia z innymi. Nauczyciel może także zaprezentować geopolityczną mapę świata i zapytać cudzoziemców, czy potrafią wskazać kierunki oraz okresy emigracji właściwe dla historii ich kraju. Lektor zwraca uwagę na leksykę i konstrukcje gramatyczne związane z kierunkami świata. Kolejnym etapem pracy z mapą jest zaznaczenie dwóch lokalizacji: obszaru Górnego Śląska i Teksasu. Warto poprosić studentów, aby najpierw opisali położenie tych dwóch miejsc, a następnie podzielili się uwagami na ich temat (np. *Górny Śląsk – obszar o charakterze industrialnym, przemysł odgrywa tam ważną rolę w kształtowaniu krajobrazu; Teksas – synonim Dzikiego Zachodu, zamieszkiwany przez kowbojów, których elementem charakterystycznym jest specyficzny kapełusz*). Można również zapytać, czy potrafią wskazać podobieństwa i różnice pomiędzy tymi miejscami. Po wysłuchaniu odpowiedzi nauczyciel wyjaśnia, że lokalizacje te łączy zjawisko emigracji, kiedy to w XIX wieku śląscy chłopcy wyruszyli na nieznaną ziemię Teksasu.

Kolejną część zajęć można rozpocząć od przedstawienia studentom historii pierwszej śląskiej emigracji do Ameryki. W tym celu warto opracować fragment publikacji Anny Musialik-Chmielik *Amerykańscy Ślązacy. Dziedzictwo – pamięć – tożsamość* (Musialik-Chmiel, 2010: 129–130), w którym autorka opisała zarówno podróż, jak i przyjazd Ślązaków do Teksasu, gdzie 24 grudnia 1854 roku założyli najstarszą polską miejscowość w Ameryce – Pannę Marię. Fragment ten można wykorzystać do ćwiczenia sprawności czytania ze zrozumieniem, np. opracować zadanie na prawdę i fałsz, które z jednej strony zaznajomi cudzoziemców z tematyką przedstawioną w reportażu, a z drugiej – spełni funkcję rozgrzewki przed zadaniami poświęconymi tworzeniu pisemnej formy wypowiedzi.

W procesie glottodydaktycznym czytanie ze zrozumieniem stanowi istotną pomoc w kształceniu kompetencji językowej oraz w zdobywaniu wiedzy socjokulturowej. Sprzyja także rozwijaniu innych sprawności, ponieważ pozwala ugruntować zdobytą dotychczas wiedzę, wskazuje wzorce stylistyczne oraz poszerza zakres słownictwa. Ponadto, gdy połączy się je z pisaniem, może odegrać znaczącą rolę w rozwijaniu umiejętności formułowania określonych typów wypowiedzi pisemnej (Lipińska, 2023: 58).

Następnie należy przejść do ćwiczeń skoncentrowanych na tworzeniu opisu sytuacji. Ta część zajęć może zostać opracowana zgodnie ze schematami komponowania tekstu zaproponowanymi przez Ewę Lipińską w książce *Kształcenie umiejętności pisania w dydaktyce języka polskiego jako obcego*. Badaczka wymienia następujące elementy działań rygorowych: reguły sporządzania formy pisemnej i jej przykłady, ćwiczenia komplementarne, wprawki – pisanie tekstów równoznacznych (bliźniaczych), samodzielna produkcja tekstu (pierwsza wersja i poprawa, korekta i druga wersja tekstu) (zob. Lipińska, 2023: 94–113). Materiałem, na którym można ćwiczyć opis sytuacji, jest wspomniana historia z reportażu Winnickiej. Warto zaznaczyć, że tworzenie form wypowiedzi pisemnej jest zadaniem długotrwałym, które należy wprowadzić na lektoracie co najmniej na trzech tekstach wzorcowych (Lipińska, 2023: 98). Dlatego też, oprócz omawianego w artykule fragmentu, powinno się wykorzystać minimum dwa inne, np. opis powstania miasteczka (Winnicka, 2024: 49–53) i opis budowy kościołów (Winnicka, 2024: 98–99), które należy opracować zgodnie z działaniami rygorowymi zaproponowanymi przez Lipińską.

Pierwszy etap działań rygorowych można rozpocząć od zaprezentowania wzorcowej formy wypowiedzi, a następnie przedstawienia reguł jej tworzenia. Należy wspomnieć, że omawiany w tym miejscu fragment został wzbogacony przez Winnicką o nazwy poszczególnych etapów – w *Westernie* przed akapitami pojawiają się takie nazwy, jak: ekspozycja, zawiązanie akcji, pozorne rozwiązanie problemu, zwątpienie, przełom, kulminacja i epilog. Mogą one posłużyć później jako pomoc w konstruowaniu opisu sytuacji, który powinien charakteryzować się zwłaszcza

dynamiką przedstawianych zdarzeń oraz związkami przyczynowo-skutkowymi. Na zajęciach można wykorzystać fragmenty tekstu z usuniętymi nazwami tych etapów – zadaniem studentów jest najpierw dopasowanie ich do danej definicji, np. *zawiązanie akcji – początkowy etap akcji, w którym został przedstawiony konflikt oraz uczestniczący w nim bohaterowie; przełom – nagła, zasadnicza zmiana w przebiegu czegoś*. Praca obcokrajowców nie koncentruje się jedynie na biernym czytaniu, przeciwnie – tę część reportażu należy potraktować jako „ćwiczebny korpus egzemplifikacyjny z wykorzystaniem różnorodnych technik” (Lipińska, 2023: 96). W związku z tym po dopasowaniu terminu do jego znaczenia cudzoziemcy po raz kolejny czytają tekst i przyporządkowują nazwy poszczególnych etapów do odpowiednich fragmentów. Następnie nauczyciel podaje i omawia podstawowe komponenty opisu sytuacji, tj.: nagromadzenie czasowników dynamizujących tekst, obecność przysłówków ukazujących dynamikę przedstawianych wydarzeń (np. *szybko, nagle*), użycie krótkich zdań (w tym wykrzyknikowych), także równoważników zdań, wskazanie związków przyczynowo-skutkowych w opisywanej historii oraz skoncentrowanie się na jedności czasu i miejsca akcji. Podczas kolejnej lektury uczący się zaznaczają w tekście wyznaczniki charakterystyczne dla opisu sytuacji. Po wykonaniu tego zadania następuje głośne odczytanie tekstu oraz wskazanie wyszczególnionych komponentów na przykładzie fragmentu reportażu. Na tym etapie nauczyciel powinien na bieżąco zwracać uwagę na nieprawidłowe odpowiedzi i nakierowywać obcokrajowców na właściwe rozwiązanie, np. poprzez ponowne objaśnienie wyznaczników opisu sytuacji.

Drugim etapem działań rygorowych są ćwiczenia komplementarne, do których można zaklasyfikować parafrazę, streszczenie oraz tłumaczenie (Lipińska, 2023: 100). Praca z fragmentem reportażu Winnickiej podczas tej części zajęć powinna koncentrować się na parafrazowaniu, którego celem jest zachowanie treści pierwowzoru, a nie zredukowanie obligatoryjnych komponentów tekstu (w tym przypadku dotyczących opisu sytuacji). Według Lipińskiej umiejętność parafrazowania warto rozwijać już od poziomu B1.2 – można w tym celu podzielić studentów

w pary lub mniejsze grupy (Lipińska, 2023: 100). Każda z grup otrzymuje do opracowania jeden akapit z omawianego fragmentu reportażu. Działania dydaktyczne powinny składać się z trzech etapów. Pierwszy z nich obejmuje jedynie warstwę leksykalną tekstu – zadaniem studentów jest samodzielne (lub z pomocą słownika synonimów) zastąpienie podkreślonych wyrazów ich właściwymi odpowiednikami, a następnie sparafrazowanie fragmentu, np. „Trudno ich dopaść, a gdy kogoś uda się chwycić, wypuszcza go sędzia i szeryf w jednej osobie, pochodzenia niemieckiego, który solidaryzuje się z grzesznymi Amerykanami przeciwko pracującym Ślázakom” (Winnicka, 2024: 95) – *Niełatwo ich złapać, a gdy kogoś uda się schwytać, zostaje on zwolniony przez sędziego pełniącego jednocześnie funkcję szeryfa – Niemca z pochodzenia – który staje po stronie złych Amerykanów zamiast wspierać pracujących Ślázaków*. Kolejnym zadaniem uczących się jest przekształcenie zdań złożonych w pojedyncze (i odwrotnie) z jednoczesnym zachowaniem synonimów, np. *Niełatwo ich złapać. Gdy kogoś uda się schwytać, sędzia będący jednocześnie szeryfem go zwalnia. To Niemiec z pochodzenia. Staje po stronie złych Amerykanów zamiast wspierać pracujących Ślázaków*. Trzeci etap polega na przeczytaniu sparafrazowanego akapitu i dokonaniu ewentualnych poprawek. Następnie każda grupa czyta po kolei zmienne fragmenty reportażu, a pozostali studenci wskazują komponenty charakterystyczne dla opisu sytuacji. Celem tych ćwiczeń jest uproszczenie i modyfikacja treści oraz dokonanie zmian stylistyczno-językowych. Zadania te pozwalają na, po pierwsze, przeciwiczenie poznanych wcześniej konstrukcji gramatycznych oraz zasobu leksykalnego, po drugie – na powtórzenie obligatoryjnych wyznaczników opisu sytuacji, w końcu po trzecie – na utrwalenie historii śląskich chłopów broniących się przed najazdem amerykańskich złoczyńców.

Kolejnym etapem jest pisanie tekstu równoznacznego (bliźniaczego). Zadanie to powinno odbywać się w klasie podczas zajęć pod kierunkiem nauczyciela. Często popełnianym błędem jest zadawanie tego ćwiczenia jako pracy domowej, co nie pozwala lektorowi na pomaganie na bieżąco oraz korygowanie i analizowanie powstających tekstów

(Lipińska, 2023: 106–107). W tym celu należy wykorzystać potencjał historii o Ślązakach i poprosić uczących się o napisanie analogicznego opisu sytuacji, którego akcja rozgrywałaby się w wybranym przez nich kraju, a jego bohaterami byłiby koledzy i koleżanki z grupy. To zadanie studenci mogą wykonać w parach lub grupach – ważne jest, aby każda osoba była zaangażowana w tworzenie historii. Istotnym zadaniem nauczyciela jest zwrócenie uwagi na to, czy obcokrajowcy używają komponentów właściwych dla opisu sytuacji.

Ostatnie etapy działań rygorowych to samodzielna produkcja tekstu i jego poprawa, a następnie korekta pracy przez nauczyciela i napisanie jej drugiej wersji przez ucznia. Jak zauważa Lipińska, studenci „mogą przystąpić do samodzielnej próby zmierzenia się z nowo poznaną formą – czy w czasie specjalnie temu zagadnieniu poświęconej lekcji, czy w postaci pracy domowej” (Lipińska, 2023: 110). Tym razem zadaniem uczącego się jest wybór interesującej historii związanej z emigracją w jego kraju oraz zapisanie jej w formie opisu sytuacji. Ćwiczenie to można już wykonać w ramach pracy domowej. Ważne jest jednak, aby nauczyciel po sprawdzeniu tekstu napisał recenzję i spotkał się ze studentem w celu jego omówienia (Lipińska, 2023: 111). Ostatni etap stanowi korekta tekstu oraz napisanie jego drugiej wersji. Zadaniem lektora jest nie tylko poprawa błędów językowych, lecz także zwrócenie uwagi na realizację komponentów właściwych opisowi sytuacji. Ponadto podczas indywidualnych konsultacji warto odpowiedzieć studentowi, w jaki sposób może uatrakcyjnić tekst, np. uwypuklić te wydarzenia z historii emigracji swojego kraju, które są nieszablonowe, oryginalne, mogące wzbudzić ciekawość potencjalnego odbiorcy.

Podsumowanie

Thomas Lindsay Baker zauważa, że „Ślązacy teksańscy byli prekursorami masowej emigracji polskiej do Ameryki, która zaczęła się w ostatnich

dziesięcioleciach XIX w. Chociaż osiedlili się w innej części kontynentu, ich życie w Teksasie stanowi jakby mikrokosmos problemów, rozczarowań i sukcesów, które spotkały późniejszych emigrantów do Nowego Świata” (Baker, 1981: 264).

Ten światowy kontekst historii Górnego Śląska warto wykorzystać na zajęciach z języka polskiego jako obcego z cudzoziemcami, którym zjawisko emigracji jest szczególnie bliskie – opuszczają własny kraj, aby studiować i uczyć się polszczyzny za granicą. Zaprezentowany w tym artykule szkic zajęć poświęconych ćwiczeniu formy wypowiedzi pisemnej, jaką jest opis sytuacji, opracowany zgodnie z działaniami rygorowymi zaproponowanymi przez Ewę Lipińską, to zaledwie jeden z wielu pomysłów, które można przygotować na podstawie reportażu Ewy Winnickiej (inne propozycje to np. pisanie charakterystyki księdza Leopolda Moczygemby czy nieoficjalnego listu w oparciu o korespondencję teksańskich Ślązaków). W 2004 roku Claude Stanush, potomek pierwszych śląskich emigrantów, wygłosił na konferencji w Opolu dotyczącej 150-lecia śląskiego osadnictwa w Teksasie wystąpienie o sugestywnym tytule *Ze Śląska do Teksasu i w kosmos* (Musialik-Chmiel, 2010: 172). Niewątpliwie – w XIX wieku emigracja śląskich chłopów do USA była wyprawą w nieznaną, pełną niebezpieczeństw, ale też nadziei, co sprawia, że historia ta wydaje się interesującym materiałem dydaktycznym w pracy z cudzoziemcem, który na jej podstawie może przećwiczyć nowe formy wypowiedzi pisemnej.

Literatura

- Achtelik A., 2020, *Reportaż jako narzędzie w przekazie wiedzy o kulturze polskiej*, w: *Literackie obrazy kultury. Perspektywa glottodydaktyczna*, red. J. Zych, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 123–133.
- Baker T.L., 1981, *Historia najstarszych polskich osad w Ameryce*, przeł. A. Bryczkowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

- Brożek A., 1972, *Ślązacy w Teksasie. Relacje o najstarszych osadach polskich w Ameryce*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Wrocław.
- Brożek A., Borek H., 1967, *Pierwsi Ślązacy w Opolu. Listy z Teksasu do Płużnicy z roku 1855*, Wydawnictwa Instytutu Śląskiego w Opolu, Opole.
- Cudak R., 2020, *Glottodydaktyka polonistyczna w perspektywie przemian*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 2 (26), s. 11–29, https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.26.01.
- Dunin-Dudkowska A., 2018, *Gatunki wypowiedzi w kontekście glottodydaktycznym*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 25, s. 111–122, <https://doi.org/10.18778/0860-6587.25.10>.
- Dunin-Dudkowska A., 2022, *Reportaż jako gatunek wypowiedzi w glottodydaktyce (na przykładzie reportażu Ryszarda Kapuścińskiego)*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 29, s. 115–131, <https://doi.org/10.18778/0860-6587.29.08>.
- Emigracja*, b.r.w., w: *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/emigracja;2457214.html> [dostęp: 12.11.2024].
- Frukacz K., 2018, *Reportaż literacki w glottodydaktyce polonistycznej – prolegomena*, „Kwartalnik Polonicum”, nr 28/29, s. 33–37.
- Garncarek P., 2024, *Mówię i nauczam stąd – lokalność w (polonistycznej) praktyce glottodydaktycznej*, w: *Polszczyzna dla cudzoziemców – lokalność i regionalizm*, red. P. Garncarek, B. Łukaszewicz, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 13–28.
- Gęsińska T., 2023, *Literacki spacer po Katowicach. Reportaż Anny Malinowskiej pt. „Od Katowic idzie słońce” w glottodydaktyce*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 2 (32), s. 1–18, https://doi.org/10.31261/PS_P.2023.32.04.
- Komorowska H., 2009, *Metodyka nauczania języków obcych*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa.
- Lipińska E., 2023, *Kształcenie umiejętności pisania w dydaktyce języka polskiego jako obcego*, Universitas, Kraków.
- Musialik-Chmiel A., 2010, *Amerykańscy Ślązacy. Dziedzictwo – pamięć – tożsamość*, Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, Katowice.
- Nagajowa M., 1977, *Ćwiczenia w mówieniu i pisanu w klasach V–VIII szkoły podstawowej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

- Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Universitas, Kraków.
- Sowa M., 2021, *Tam, gdzie nie pada. Ballada o śląskim Teksasie*, Wydawnictwo Lira, Warszawa.
- Winnicka E., 2024, *Miasteczko Panna Maria. Ślązacy na Dzikim Zachodzie*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Zych J., 2021, *Współczesne reportaże o cudzoziemcach w Polsce jako antidotum na glottodydaktyczne bezdroża bezkrytycznego szerzenia mitu polskiej gościnności*, w: *Bezdroża glottodydaktyki polonistycznej. Studia, rozprawy i szkice*, red. G. Leszczyński, A. Zieniewicz, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 34–64.

TOMASZ GĘSINA – PhD, School of Polish Language and Culture, University of Silesia in Katowice, Katowice, Poland / dr, Szkoła Języka i Kultury Polskiej, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice, Polska.

Research interests: contemporary Polish literature, literature on Upper Silesia, research on space in literary studies (especially geopoetics), teaching Polish language and literature to foreigners. Selected publications: *Śląskie straszki. Demonologia ludowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego* [Silesian Boogeymen: Folk Demonology in Teaching Polish as a Foreign Language] (Katowice 2025); *Lektura jest dobra na wszystko. Podręcznik do historii literatury polskiej dla cudzoziemców*, t. 1–3 [Reading is the Best Remedy: A History of Polish Literature for Foreigners (Vols. 1–3)] (Katowice 2025; co-authored with Anna Gawryś-Mazurkiewicz).

Zainteresowania naukowe: współczesna literatura polska, literatura dotycząca Górnego Śląska, badania nad przestrzenią w literaturoznawstwie (zwłaszcza geopoetyka), nauczanie cudzoziemców języka i literatury polskiej. Publikacje (wybór): *Śląskie straszki. Demonologia ludowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego* (Katowice 2025); *Lektura jest dobra na wszystko. Podręcznik do historii literatury polskiej dla cudzoziemców*, t. 1–3 (Katowice 2025; współautorstwo: Anna Gawryś-Mazurkiewicz).

E-mail: tomasz.gesina@us.edu.pl